

Euskarazko haur eta gazte literaturaren bilakaera¹

Iñaki ZUBELDIA

Hemen itzulita eskaintzen den hitzaldia zertxobait moldatu egin dut, baina kontuan hartu behar da ahoz entzulego arrotz baten aurrean emateko prestatua izan zela, eta horregatik gabezia batzuk eta osatzeko hainbat puntu badituela. Kontuan har bitza irakurleak baldintza eta mugapen hauek.

Haur literatura: kontzeptua

Lapesa irakasleak honela definitzen du lan literarioa: "hitzez adierazitako sorkuntza artistikoa, idatzi gabe ahoz aho zabaldua izan baldin bada ere".

Definizio honek bere arreta ikuspuntu funtsezkoetan jartzen du, sorkuntza sartzen baitu tartean, artea, hitzez adierazia izatea, eta norbaitek jasotzea, zehazten ez bada ere nor izango den hartzailea.

1984an, Juan Cerverak esan zuen "haur literaturak bere barruan

[1] Brno-ko Masarykova Univerzitan emandako hitzaldia. Česká Republika. 2010-IV-7. Ainaia Maya Urroz-ek, Euskara eta Euskal Kultura irakurlea Brno-ko Masarykova Univerzita-n eta Olomouc-eko Palackého Univerzita-n, Laura Mintegi eta Iñaki Zubeldia gonbidatu zituen bi unibertsitate horietan Euskal Literaturaz hitz egiteko. Laura Mintegiren hitzaldia hauxe izan zen: "Euskal Literatura XX... eta XXI. mendean". Iñaki Zubeldiarena, aldiz, beste hau: "Euskarazko haur eta gazte literaturaren bilakaera". Bi hitzaldiak gaztelaniaz eman ziren, bi unibertsitateetako Hizkuntza Erromanikoen Fakultateek hala eskatuta. Arreta handiz jarraitu zituzten hitzaldiak bi unibertsitateetako hainbat ikaslek eta irakaslek, eta ondoren elkarrizketa interesgarriak sortu ziren.

hartzen dituela, hitza oinarri izanik, helburu artistiko eta ludikoa duten haurraren intereseko adierazpen eta jarduera guztiak". Hau esatean, interesa hartzaillearengan jartzen du. Helduak bere obra eskain diezaloke, baina haurra da azken hitza duena, obra berea egiten edota arbuiazen duena. Bereizketa honetatik heltzen gara *literatura irabazia* kontzeptura. Literatura irabazi honetan sartuko lirateke haurrentzat jalo ez ziren sorkuntza guztiak, baina denborarekin, haurrek bere egin dituztenak, egokitzapen bat tarteko egon edo ez, adibidez Daniel Defoe-ren Robinson Crusoe. Hemen ipuin tradizional guztiak sartuko genituzke (Perrault, Grimm, Andersen, Afanasiev...), eta haurrek beren jolasetan erabiltzen dituzten erromantze eta abesti asko eta asko.

XX. mendeko hirurogeiko hamarkadan, eta estrukturalisten ikerketen eraginez, haiek testu literarioak beren literariotasunetik aztertzen baitzituzten, haur literatura testu literario kaxkarragotzat edo bigarren mailakotzat hartua izan zen.

Bestalde, hirurogeiko hamarkadatik aurrera eztabaldia beste ikuspuntu batetik planteatu zen: alegia, haur literatura aitortutako kalitate literarioko obrek osatua egon behar zuela, edota, irakurleen gozamen handiena sortzen zuten, beraz, arrakasta handiena lortzen zuten obrez osatua. Gainera, paradoxa bat ematen zen. Haur literaturako obrak defenditzen zituzten askok eta askok, aurkako argudioak onartzen zituzten konturatu gabe, aspaldiko beste arazo bati erantzuterakoan: zein irizpide hartu behar dira kontuan haur eta gazte literaturako obren kritika eta balorazioa egiterakoan. Egile batzuk, beren kultura helduaren babesarekin, *liburu onenen* hierarkia literario bat eta corpus kanoniko bat egiten saiatu ziren, helduen literaturarako erabilitako irizpide berberak erabiliz. Beste batzuek modu garratzean erantzun zuten, eta haurren eta gazteen artean beren liburuek izandako arrakasta hartzen zuten bereziki kontuan, *neska-mutilei gus-tatzen zaizkien liburuen* esperientziatik hartutako balorazioa lehenetsiz.

Alde batetik, "beren buruarentzako" idaztea hobesten zuten egileak edukiko genituzke, haur literatura obra baliotsuz hornitzeko asmoa zutenak, eta bestetik, kultur dinamizatzaile antzeko baten jarrera hobesten zutenak, garai bateko ahozko kontalarien jarraitzaile gisa.

McDowell-ek (1973) haurrentzako obraren karakterizazio bat proposatzen du, puntu hauetan oinarrituta:

testuaren nolabaiteko laburtasuna;
 ekintzaren eta elkarrizketaren nagusitasuna;
 protagonista haur edo gazte baten presentzia;
 argumentuaren garapena eskema konbentzionalen arabera;
 joera moralista apur bat;
 baikortasun puntu bat;
 haurrei egokitutako hizkuntza erabiltzea eta,
 sinpletasunaren, magiaren, fantasiaren eta abenturaren
 nagusitasuna.

Agian, J.K. Rowling-en Harry Potter-ek lagun dezake ulertzen zein literatura gustatzen den benetan haurtzaroan eta gaztaroan, zein den beren irakurle gogo mugitzen duen motorra, zein irakurketa diren eurengan zaletasuna eta interesa pizten dutenak. Eta zerekin identifikatuta sentitzen diren literaturan eta maila sozio-kulturalean.

1985ean, Marisa Bortolussi-k honela kalifikatzen du haur literaturara: "haur jendeari eskainitako obra artistikoa".

Askotan aitortu izan da haur literatura dela "hitza bitarteko duen edozein sormen-lan, ukitu artistiko edo sortzaile bat duena eta haurra hartzaile".

Hau baieztatzeko Sara C. Bryant-en hitzak ekarriko ditut hona, "El arte de contar cuentos" liburuan idatzi zituenak. Honela dio:

«Zer da ipuina? Ipuina, batez ere eta funtsean, arte obra bat da, eta bere zeregin nagusia bide artistikoetatik barrena ibiliko da...

Narrazio eder baten egitekoa, estatua edo margolan eder batena bezalaxe, atsegina ematea da. Bizitzako prozesuaren barruan bere eginkizuna alaitasuna eskaintzea da. Eta alaitasunak sortzen duen ondorioa izpirituaren esnatze horixe da, benetan ederra den edozein aurrean pizten den pertzepzio hori.

Alaitasuna eman, elikatu, izpiritua astindu edertasun horren bidez; ez al da hori ipuinaren eginkizun funtsezkoetako bat?

... Berriro ere baieztapen hau zehaztu nahi dut: Narrazioa arte obra bat da eta umeari eskaini diezalokeen zerbitzurik handiena edertasunaren sentimendu eternalera dei egitea da. Honen eraginez gizakion arima aurkikuntza berrietara bultzatua sentitzen da, aurkikuntza hauek lagunduko baltote garapen armoniatsu bat izaten.

Beraz, ipuinak kontatzea, batez ere, entretenitzeko arte bat da, antzerki obra baten helburu garrantzitsuena entzulegoari gozaraztea den bezalaxe. Lehenbizi, gozarazi, eta ondoren, izatekotan, erakutsi.» (Honaino Sara Bryant-en hitzak.)

Andrés Amorós-ek defendatzen du literatura ororen oinarria «beste batek idatzi duena irakurriz norbaitek lortzen duen plazera dela.» "Irakurri" eta "idatzi" aditzak ez dira hartu behar haur literaturaren mugarri bezala.

Narratiba, poesia eta antzerkia, lehen epika, lirika eta dramatika izenez ezagututako literatura genero klasiko horiekin batera, badira beste adierazpen txikiago batzuk haur literaturaren esparruan bertatzen direnak: errimak, igarkizunak, jolasteko formulak, ipuin laburrak eta behin ere bukatzen ez direnak, aho-korapiloak, pipitakiak...

Haurren interesa eta onarpena egilearen asmoen eta haurrari obra eskaintzen dioten beste pertsonen intentzioaren aurretik dago, eta haurrak obra hori onar edo arbuia dezake. Haurren borondatezko onarpen honek justifikatzen du haur literatura gisa lehen literatura irabazia deitu dugun hori. Honekin haur literaturaren barruan sartuko genituzke umeentzat sortu ez, baina umeek denboraren joanean bere egin dituzten obra guztiak.

Urte askotan haur literatura pedagogiarene eta didaktikaren azpi-produktu bezala hartua izan da. Bi kasuetan eman dakiokkeen eginkizunik gorenena zera da, haurra kulturaren munduan sartzearena edota behar dituen ezagutzak ematea erraztearena.

Orain, ordea, kulturaren egotearen kontzeptua aldatu egin da: haur literatura, oinarri-oinarrian, haurren barne eskakizunei ematen zaien erantzun bat da. Hau onartua dago jadanik.

Eta horrek literaturaren multzo barruan duen izaera espezifikoagierian uzten du. Beraz, arazoa ez da haurra literaturara hurbiltzea, literatura eskaintzea baizik, haurrena, zeinaren eginkizun nagusia izango den beren beharren aurrean haurrei erantzun egoki bat bitlatzen laguntzea.

Ikuspegi aldaketa honen ondorioak oso esanguratsuak dira: haur literaturaren historiak, teoriak eta kritikak nabardura bereizgarriak hartzen dituzte literaturaren historia, teoria eta kritikaren esparruan.

Mendoza Fillola-k (1999) zera dio: "Haur eta gazte literaturako obrek beren baitako izaera eta balioa dute [...] edonor irakurle bihurtzeko bitarteko dira, beren balio osoan, obra horietan hain zuzen literatura (handian) dauden ezaugarri semiotiko guztiak baitaude."

Sylvia Puentes de Oyenard-ek ondorioztatzen du haur literaturak oinarritzko funtzioak betetzen dituela, ekintza pedagogikoaren barruan egonik, beraien artean elkar eragiten dutenak:

funtzio estetikoa;

funtzio etikoa;

funtzio soziala;

funtzio didaktikoa;

funtzio ludikoa.

Badago beste gai bat orain arte oso gutxi ukitu dena haur literaturaren esparruan: "gaitasun desberdinak dituzten umeentzako liburuak". Baditugu "Braillez" idatzitako liburuak, "liburu hiztunak", ukitzen direnak, marrazki eta kolore ugari dituztenak, zeinuen hizkuntzan idatzitakoak, hitz egiteko, hizkuntzarako edota irakurketarako zailtasunak dituztenentzakoak...

Haur literaturaren jatorria eta bilakaera

Haur literaturaren jatorria zehaztea beroni buruz dugun kontzeptuaren arabera aztertu behar dugu. Horregatik, kontuan edukitzekoa da haurraren modu literarioan hurbiltzeko asmoa funtsezkoa dela.

Haur literatura soilik sor daiteke haurra izaera propioa duen izaki gisa hartzen den momentutik, ez geroko gizon edo emakume gisa hartzetik. Hau esaten dugu, badirelako diotenak haur literatura, ahozko forman adierazita, bazela literatura bera sortu zen garaietatik hasita. Baina horrela pentsatzean, nahastu egiten dira ipuin mirezgarrien sustrai historikoak eta haur literatura.

Onar daiteke badela hainbat material, urrutiko mendeetatik datorrena, hala nola, mitoak, kondairak, kontakizunak... Baina honek guztiak benetako izaera hartzen du haur literaturako material gisa

hurrek onartua izan denean edota haurra hartzaille natural bihurtzeko egokitzapen lan bat egin zaihonean. Material hau dena hartu behar da haur literaturako aurrekari gisa.

Zalantzarik gabe, haur literatura XVIII. mendean hasten da. Bada pentsatzen duenik ere GRIMM anaiekin jaiotzen dela, XIX. mendearen hasieran.

Dena dela, PERRAULT, XVIII. mendearen bukaeran, ikus daiteke sustrai zaharragoak zituzten ipuin batzuen hedatzaille gisa. Ipuin hauen xalotasun itxuratiak agerian uzten du haurrak ez zirela ipuin horien jasotzaille bakarrak.

PERRAULT da haur literaturaren atea irekitzen duen aurrekari aitortu ezagun eta hurbilena.

Literatur generoen kontzeptua zehaztea orokorrean zaila eta korapilatsua baldin bada, haur literaturan horiek bereiztea are eta zailagoa da oraindik.

Juan Cerverak ematen duen haur literaturaren definizioa kontuan hartzen badugu, eta honek funtsezkotzat jotzen du haurra hartzaille gisa hartzea, esan beharko da genero literarioen erlatibotasuna haur literaturan haurrarekin harremanean jarrita aztertu beharko dela.

Petrinik azpimarratzen du XVIII. mendean, haur literaturaren jaiotzaren inguruan, ageri direla gero tradizional bihurtuko diren generoak: ipuina eta fabula, abenturazko narrazioak, eleberri kostunbristak eta eleberri moralak.

Horregatik, eta gai honi buruzko formulazio aldakor eta zalantzarriak ikusirik, komeni da gutxieneko oinarritzko sailkapen bat egitea. R. Tamés-ek narratiba, poesia eta antzerkia izenez izendatzen duena. Eta agian argiago geldituko litzateke ipuinak, poesia eta antzerkia deituta.

Hala ere, haurren generoen multzo horretatik eleberria kentzeak zalantzak sortzen ditu, ipuina baino luzera handiagoa duten eta eleberriaren egituratik ipuinarenetik baino hurbilago dauden obra asko idazten baitira eta idatzi izan baitira.

Haurrentzako eleberria

Haurren narratibaz hitz egiterakoan, sarritan gauza bat ahazten dugu. Ipuinak azpimarratzen ditugu, baina benetan umeak, bederatzirteko aurrera eta batzuetan lehenagotik, irakurtzen duena ez da ipuina, eleberria baizik. Ohiko eleberri laburraren eta helduenaren parean jarri ezin dugun eleberri mota bat, baina haur ipuinetatik eta ipuin mota guztietatik urruti gelditzen dena.

Ikertzaile batzuek galdetzen dute eleberri hezitzailerik ba ote den, horrelako zerbaiten aurrean ote gauden. Aguilar e Silva-rentzat eleberri hezitzaile hau "intriga dramatikoaren duen eleberri tradizionaletik" urrundu egiten da. Eleberri hezitzailea pertsonaia baten garapenaz, giza ikaskuntzaz eta gizarte ikaskuntzaz, haren heldutasuneranzko ibilbideaz arduratzen da bereziki. Pertsonaia hau gazte bat izan ohi da pixkanaka bere barne mundua, mundu objektiboa eta bizitzako arazoak ezagutzen ari dena, eta pausoz pauso, bere egoera pertsonaletik abiatuz, gizakion handitasuna eta miseria ezagutzen joango dena.

Hasieratik sortzen zaigun zalantza zera da eleberri hezitzailearen kontzeptu hau ez al dagokion gehiago gazteen literaturari haur literaturari baino.

Haur literaturari beti atxiki baldin bazaio eginkizun nagusitzat haurren barne beharrei erantzutea, eta gazte literaturari exigitzen badiegu gazteari laguntzea mundu erreala deskubritzen eta mundu horretan txertatzen, pentsa genezake haur literaturaren eta helduenaren artean dagoen tarteko maila hori osatzen duela gazte literaturak, helduen ikuspegitik ikusita, nahiz eta aipatu bi literatura horietako partaide ez den. Etenik gabeko prozesu jarraitu batean kokatzen da gazte literatura, eta ez da derrigorrez prozesu erregularra; norbanakoarengan eragina du eta literaturan islatzen da forma eta intentsitate aldakorretan eta ez programatuetan.

Haurren eleberriaren eta gazteen eleberriaren arteko aldea nabarmena da. Agian hau dena eleberri hezitzailea helduen eleberrietik bereizteko ahaleginaren ondorio da, haurren eleberria eta gazteen eleberriaren arteko desberdintasuna oso argi ez dagoenean. Eta horrela biak eleberri hezitzaile izenaren pean elkartzeko dira. Aguilar e Silvak dio intriga "lotura gehixeago edo gutxi xeago duten gertakizun pilaketa batez ordezkatzeko dela, eta egileak bere obra bukatzean zera

bilatzen duela, pertsonalaren formakuntzarako erabiltzen den denbora-eritmoa markatzea.”

Ezaugarri hauetako batzuk sarritan ematen dira haurren eleberrietan, ezaugarri bakarrak eta zehatzak ez diren arren.

Juan Cerverak dio haur eleberria ez datorrela bat eleberrizalearekin, Agullar e Silvak deskribatzen duenarekin behinik behin. Baina, hala ere, aitortzen du haurrentzako eleberrizaleen helburua badela pertsonaia baten heldutasun prozesua azpimarratzea.

Haur eleberraren trantsendentzia. Eleberrizaleak irakurtzeari “bai”

Ipuinari garrantzia handia eman izan zaila. Hau dena izan daiteke ipuinaren harremana haurarekin, bereziki ahozko kontakizunarekin, eskolarizazio garaian aurretik hasi delako eta lehenengo eskolarizazio garaian jarraitu du, haurrak irakurtzen ikasi arte.

Baina, haurrentzako eleberrizaleak ez du halako zortetik eduki. Agian eskolan hasitako haurrengan beste gauza batzuek lehentasuna izan dutelako, esate baterako irakurtzen ikasteak eta irakurtzale bihurtzeak.

Hala ere, eleberrizaleenganako jarrera aldatu egin du jendeak. Genero arin eta denbora-pasako asmoa zuena izatetik gizartearen txertatzeko modu bat bezala ikusia izatera pasatu da. Hau, noski, neurri apalago batean ematen da haurren eleberrizaleen.

Ipuina ez bezala, eleberria luzeagoa da eta honela irakurlea arazo eta gai baten inguruan denbora luzeagoan mantentzeko balio du.

Gazte literatura

Gazte literaturaren kontzeptua, orain ulertzen dugun moduan, gaurko gizarte post-industrialean eman diren prozesu batzuen ondorio da, nerabezaroa ezaugarri bereziak dituen bizitzako etapa bezala hartzen baita. Izan ere, haur literaturaren eztabaldan sortu ziren galderak berberak azaldu dira gazte literaturaren esparruan (Colomer, 1998). Hainbat galdera: ba al da gazteen eleberrizaleak?, zein ezaugarri desberdin ditu helduen literaturatik?, ulertu behar al dugu nerabeen

bizi esperientziatik gertu dauden testu horiek direla, nahiz eta hel-duen korpus literario osoaren barruan egon ala beraientzat espreski idatzitako testuak dira?, era honetako galderak errepikatzen dira artiku-ku eta mahainguruetan, "arlotu honen ikerketan ematen ari diren lehen pausoen oihartzun gisa".

J. Rubiok ematen duen Haur Literaturaren definiziora jo genezake Gazte Literatura definitzerakoan: "*Irudimenezko literaturaren atala, haurren ulertzeko ahalmenera eta eurei benetan interesatzen zaien mundura hobekien egokitzen dena*".

Baztertu egingo dugu, beraz, sorkuntzan ematen diren baldin-tek eragindako literatur degradazioaren edozein kontzeptu, kasu honetan irakurleen adina, ez baitira alferrik sartu gazteak literatura legitimatuaren (irabaziaren) eremuan, bere eginez isilka eta inongo azalpenik eman gabe interesatu zaizkien testu idatziak eta ahozkoak. Obra horiek gaur egun gazte literaturaren altxor klasikoa osatzen dute.

Baina, gazte literatura on batek nerabeen beharrei erantzun behar badie eta beraientzat gustagarri izan behar badu, aitortu behar dugu literatura honen berezitasuna alderdi psikologikoetan eta jorratzen diren galetan egongo dela (Janer Manila, 1995). Díaz Plaja-k eta Prats-ek dioten bezala (1998) zehaztu egin behar genuke ume batek ume izateari uzten dion adina, nerabe edo gazte bihurtzeko. Horrek terminologia arazoak sortzen ditu eta adin horretakoen zaletasun-ede interes-ede buruzko zalantza edo eztabalda ere bai. Irakur-tzeko ematen diren adin desberdinak kontuan hartuz eta garapen psikologikoa oinarritzat hartuz zehaz daiteke adina. Edota herrialde desberdinetan indarrean dauden irakaskuntza sistemek zein adin jotzen duten egoki ikasle bat gaztetzat hartzeko edota bizitza akade-mikoan aro horretan sartzeko. Orokorrean, 12 urtetik 16-17 urtera bitarteko tarte hori hartu izan da gaztaro bezala. Bestalde, kritiko batzuek gogora ekarri dizkigute nerabezaroko interesak zehazteko dauden zailtasunak, zaletasunen esparrua aro horretan oso zabala baita.

E. Teixidor-ek puntu hauek sartzen ditu "gazte literatura onena" definitzerakoan: protagonistaren aldetik bere nortasunaren bilaketa, irakurlea partaide izatea bilaketa horretan, herri literaturako formulen erabilera, irakurleen adina errespetatzea, bizitzako misterioak modu

egokian azaltzea, eta bizitzeko era desberdinei buruzko alpamen etikoak agertzea.

Bere artikulua bukatzen du esanez gazteei zuzendutako liburuen garrantzia ez dagoela eduki dezakeen kutsu moralean, "baizik eta irakurketa horien bitartez gazteek beren nortasuna garatu eta ziurtatzeko duten ahalmenean eta mundu aldakor eta anitz honetan beren tokia bilatzen laguntzean".

A. Rodríguez Almodovar-ek (1995) aipatzen du *bildungroman* edo formakuntza eleberria irakurle gazteentzako egokiena gisa, eta literatura unibertsaleko titulu handiak gogora ekartzen ditu kalitatezko gazte literaturari erantzuna emango lloketenen artean. G. Luch-ek (1996) aipatzen du nerabeen literatura hau "psikoliteratura" deituz. Kontakizun intrapsikikoak dira, arazoak gainditzera datozenak, eleberrri psikologikoa, liburu psikologikoa. Literatura mota bat non garrantzitsuena gatazka da, pertsonaien alderdi psikikoa, barrukoa.

Badirudi gaurko Gazte Literaturaren loratzea bi faktore oinarri-zkoen ondorio dela (García Padrino, 1998). Lehenengoa, irakasleen gogoia irakurketa ohiturak mantentzeko edo sustatzeko, horretarako gaztaroko errealitateari eta gazteen interesei eta hauen ezagutzei egokitzen zaizkien obrak erabiliz. Irakasleen eskakizun hau 12-16 urteko ikasleen jarrera, jokabide eta espektatiben aldaketari lotua dago. Irakasleak kexu dira gaurko gazteek ez dutela gustu literarioirik edota irakurle gisa formakuntza eskasa dutela eta hauen aurrean badira autoreak eta idatziak gaurko gazteriaren errealitateetik gertuago daudenak. S. Birkerts-ek dio (*Elegía a Gutenberg. El futuro de la lectura en la era electrónica*, Madrid, Alianza Literaria, 1999, pp. 30-31) benetan garrantzitsua zera dela, 70eko hamarkadan jaiotako ikasle hauek gure tradizio kulturalaren zati handi bat zerbait arrotz eta estrainioa bihurtu dutela.

Onartu behar dugu gaur egun gazte literatura deitzen dugun horrek zalantzan jarri duela gazteen gustu literarioei buruzko ezjakintasun akademikoa. Hortik dator E. Teixidor-ek aitortzen duen gazte literatura baten beharra "hori izateaz lotsatuko ez dena, gazte literatura den neurrian epaitua izango dena eta ez literatura handiaren azpiproduktu gisa, eta generoaren teknika propioak garatzen lagunduko duena gazteriaren interes ahalik eta zabalena lortzeko".

Marc Soriano-ren (1975) iritziei jarraituz, ikuspegi semiologiko garbikoak hauek, García Padrinok gazte literatura baloratzerakoan obra literarioaren transmisio eta zabalkunderako baldintzak kontuan hartzen ditu: liburuaren lortzeko mekanismoak, irakurketa ohituren formakuntzaren garrantzia, transmisio edo zabalkunde literarioa lortzeko beste era batzuk izateko posibilitatea, aholku edo hurbiltze baten beharra eta informazio kritiko baten beharra, eta hartzaileengan hizkuntza gaitasunak garatu beharra.

Elementu hauek denak gaztearen ingurune sozialarekin estuki lotuta aztertu behar dira, non familiaren eragina, eskolaren lana, irakaslearen arreta, eskolan liburutegia sortzeko instituzioen ahalegina, etabar, eragile erabakigarriak baitira.

Euskarazko haur eta gazte literaturaren bilakaera

Haur literaturaren hasiera mundu guztian nahiko iluna izan zen eta alde guztietan nahastu ziren hasiera batean haurrei eman behar zitzaizkien hezkuntza eta moralak, disfrutatzeke balio izan behar zuten testu literarioekin. Euskal Herrian ez gara salbuespen bat izan eta gainera atzerapen pixka batekin heldu dira haurrentzako obra bereziak egiteko ahaleginak beste herrialde batzuekin alderatzen badugu gure egoera.

Haurrei eskainitako lehen liburuak euskaraz ez ziren zehazki haur literaturako obrak izan, nahiz eta pausuak ematen ari ziren norabide horretan. Seve Callejak zertzelada batzuk eskaintzen dizkigu haurrei eskainitako liburuetan egin ziren ahaleginei buruz:

- a) Toki guztietan, ipuin edo abesti tradizionalak harreman estua eduki dute haurrek eskura eduki dituzten lehen liburu edo narrazioekin.
- b) Haurrei eskainitako lehen irakurgaiak irakasteko asmo garbiarekin edo asmo moralekin sortu zituzten garai hartako egileek: sarritan maisuak edo pedagogoak, eskolarako edota katekesirako materialik ez zutenak.
- c) Herrien historiako aro konkretu batzuetan idazle batzuk sortu izan dira, ikuspegi nazionalista bat izan dutenak edota umeen mundutik gertu egon direnak, eta herri horren hutsuneak be-

tetzeko edota indartu nahi den hizkuntza hornitzeko obra mota batzuk sortu dituzte horiek.

- d) Bereziki haurrentzat eta gazteentzat idatzitako literaturak izaera instrumental nabaria ukan du, baita gaur obra klasiko bezala jotzen ditugun horietan ere.
- e) Hasiera horretan oinarrituta, haur literaturaren sorrera historian zehar nahiko ilun azaltzen zaigu, eta ibilera gorabeheratsua izan du hogeigarren mendeko bigarren erdira arte —norbaitek "haurren mendea" deitu diona—, non hartzen baitu literatur izaera garrantzitsua edo, gutxienez, merkataritza produktu garrantzitsu bilakatzen da, ikerketa eta azterketa ugariren subjektu.

Esan liteke XIX. mendean sortu zirela Euskal Herrian lehen liburu literario-didaktikoak gaztetxoentzat, gozatuz irakatsi nahi zutenak. Mota desberdinetako obrak edukiko genituzke hemen: ezagutzen dugun lehenengoetakoa *Ipuin onak* da (1804), Bizenta Mogel-ena, nekazari gaztetxoentzat idatzitako moralitatez eta didaktismoz beteriko ipuinak. Gero hainbat egile etorriko dira Samaniegoren eta La Fontaineren alegiak itzuli zituztenak, 1848an eta 1852an. Samaniegoren alegiak itzuli zituen Iturriagaren lana literariotzat har genezake, baina helburu didaktiko eta moralak ditu oraindik. Luis Villasantek dio Iturriagak "badakiela originala izaten, nahiz eta itzuli egiten duen, berak itzulpenei eransten dien ukitu pertsonalari esker, euskal girora egokituz."

Geroago azalduko zaizkigu ipuin herrikoiak biltzaileak:

Wendworth Webster-ek ingelesez argitaratzen du "Basque Legends", 1877an. Euskal folkloreak biltzaile diren bi maisu handiak, Resurrección Mª de Azkue eta Jose Migel Barandiaran, XX. mendearen hasieran hasi ziren folkloreako materialak biltzen eta ia-ia betiko galtzeko zorian zeuden ipuin eta narrazio herrikoiak jasotzen. Ipar Euskal Herrian ere izan ziren ipuin herrikoiak biltzaileak, hala nola, Jean Barbier 1924-1931, Mayi Ariztia 1934 eta "Oxobi" Jules Moullier, umeentzako alegiak eta olerkiak idatzi zituena 1926 eta 1944 urteen artean.

Lehenago Bilboko Grijelmo argitaletxeak, 1914an, haurrentzako hainbat ipuin argitaratu zituen *Umeentzako ipuinak* izenburuarekin,

liburu oso moralista eta didaktikoak. Geroxeago bai gazteen eta bai helduen artean sekulako arrakasta lortuko zuen liburu bat azaldu zen: Abarrak (1918), Ebaristo Bustinza "Kirikiño" k idatzitako ipuin liburua.

Garaitsu honetan agertzen dira Isaka Lopez Mendizabalen liburuak ere, bereziki *Xabierto* (1925), Euskal Herriko eskola liburuen artean luzaroan bidea ireki zuena. Liburu honek berrargitalpen ugari izan ditu eta duela gutxi arte oinarrizko liburua izan da gerra ondorengo ume euskaldunen alfabetizaziorako.

Arrakasta itzela izan zuen beste liburu bat dugu *Pernando Amezketarra*, Gregorio Mujikak 1927an idatzia, non kontatzen baitira Euskal Herriko pikaro izugarriaren pasadizoak eta txistek. Pernando artzaina zen, lanerako gogo handirik ez zuena eta apaizak eta eskribanoak engainatzen zekiena. Alemaniako edo Herbeheretako *Till Eulenspiegel*-en pareko pertsonaia izango litzateke.

1930 eta 1960 urteen artean, Francoren diktadurapean, katekesirako liburuak eta erlijiosoak argitaratzen dira, eta hauez gain santuen bizitzak eta umeentzako bi aldizkari ere bai: *Umeen dela*, kapubinoek 1959an argitaratzen hasi zirena eta *Kili-Kili*, haurren lanak ere argitaratzen zituena.

Hemen aipatu behar da Espainiako gerra zibila bukatzean (1936-1939) euskarazko inolako testurik ezin zitekeela argitaratu, debekatu egin baitzen aukera hori. Liburu erlijioso edo moralaren itxuran euskaraz zerbait idaztera ausartzen zenak mila eta bat zailtasun eta gorabehera pasatu behar zituen hori argitaratu ahal izateko. Zentsoreen eskuetatik pasatzen zen lehenbizi eta haiek honelako gauzak esatera iritsi ziren: "Zuk zure orrialdeak idatzi dituzu eta orain Información y Turismo-ko bulegoak zeharkatuko dituzu (ministerio hori zen zentsuraz arduratzen zena); zabaldu zure pazientzia amaigabearen korridoreak eta ikusi zein atetatik sortzen den egunsentia. Zuk orrialde batzuk idatzi dituzu, baina, benetan ideiaren bat idatzi al duzu? Ez dago gaizki. Agian ideia horren heren bat argitaratu ahal izango duzu. Zurea ez den eta ideia ere ez den heren horixe hain zuzen. Bestela, saia zintezke zentsura abegitsuagoa den ikusten Bilbon, Iruñean, Gasteizen edota Donostian. Eta hala ez balitz, paperak hartu eta Balonian oraindik posible duzu meza-liburu bat argitaratzea, horregatik terroristatzat hartu gabe. Eta Mexikon diotenez euskal olerkiak ere argitara daitezke."

Hau irakurtzean ulergarria egiten zaigu euskal literaturak orokorrean eta haur eta gazte literaturak bereziki, garai horietan, izan zuen euskal egile eta obren eskasia.

1942an iritsi zen Resurrección Mª de Azkueren argitalpen handia: *Euskalerrriaren Yakintza*, non bildu baitzituen 241 ipuin edo kontakizun herrikoi. Jose Migel Barandiaranek 1960an argitaratu zuen *Mitologia vasca* izeneko obra eta 1962an *El mundo en la mente popular vasca*. Horrez gain, Barandiaran aldizkari zientifiko eta literario ugaritan argitaratzen joan zen etxez etxe biltzen zituen mitoak eta ipuinak, horien azalpen antropologiko eta zientifikoak ematen salatu.

Euskal haur literatura ulertzeko garrantzitsua da herri honen mitologia eta jatorria eta euskararen jatorria eta bilakaera pixka bat ezagutzea, gure herriak beste batzuekin alderatuta izan duen atzerapena behar bezala aztertzeke eta baloratzeko.

Euskaldunok indoeuroparrak sartu aurretiko hizkuntza bat gordetzen dugu, inguruko beste herrien hizkuntzekin zerikusirik ez duena. Euskaldunon jatorriaren hipotesien artean batek behintzat dio neolitikotik gutxienez daudela hemen euskaldunak. Hizkuntzak kultur ondare konkretu bat adierazten du, bilakaera bat izaten joan dena denboran zehar eta beste kulturekin elkar eraginean. Eragin handiena izan zuen kultura erromatarrena izan zen, eta haren bitartez sartzen joan zen kristautasunarena, zeinak ordezkatu baitzuen euskaldunon antzinako erlijioa. Kristauen sinesmena gailendu zen eta ezkutatu egin ziren bertako jainkoak eta gurtzak, euskal unibertso mitologikoa osatzen zutenak.

Euskal mitologia osatzen dute kristautasunaren aurretik Euskal Herrian zeuden sineskerak, pertsonaia mitikoek eta bertako legenda edo kondairek.

Euskal erlijio paganoa

Azken milurtekoan kristautze prozesua eta Inkisizioaren aldetik jazarpen beldurgarriak jasan izanagatik —bereziki XVII mendean kontatzen diren gertakizun ankerrak: Logroñoko prozesuak "Zugarramurdiko sorginen sektaren aurka" izenarekin eta Balonakoa, Ipar Euskal Herrian— hala ere, euskal jendeak antzina-antzinako mitologia pro-

ploa adierazten duten legenda edo kondaira asko gorde izan ditu. Horrela jasotzen dira Jose Migel Barandiaran eta Julio Caro Barojaren ikerketa lanetan.

Euskal mitologiako pertsonea nagusienak

Mari, emakumezko jainkosa

Kristautasunaren aurretiko erlijio honek emakumezko izaera duen jeinu edo jainkosa bat zuen oinarri edo ardatz: Mari. Bere bikoteak, Maju edo Sugaar izenekoak, ere badu garrantzia pixka bat. Badirudi lurpeko bikote honek zuela ahalmen etiko gorena eta baita ere sortzeko eta desegiteko ahalmena ere. Esaten zen gallur sakratuetako leizeetan elkartzen zirenean, ekaitzak sortzen zituztela. Bilkurara hauek ostiral gauetan egiten zituzten, akelarre egunetan. Zezen gorriak edo behi gorriak (betizuak) ziren jainkosaren leizeetako altxoren zaintzaile.

Anboton bizi omen zen Mari, eta aldian behin zerua zeharkatzen omen zuen argi distiratsu baten antzera, Txindokiko bere bigarren etxera joateko. Esaten zuten, zazpi egunez behin *Mari* Anbotoko bere leizetik beste mendi bateko leizera joaten omen zen; Anboton zegoenean eguraldia euritsua izaten omen zen, eta lehorra Aloñan, Supelegor-en edo Gorbeian zegoenean.

Urtzi

Beste jainko zerutiar bat zen Urtzi (zerua edo ortzia), erromatarren Jupiter-en parekoa, baina badirudi kanpotik ekarria dela, legendek edo kondairek ez baitute aipatzen. Baina, bere izena asteko egunetan ageri da, hilabeteen izenean eta fenomeno meteorologikoetan. Antzinako euskal erlijioa, beraz, lurpekoa da, pertsonaia jainkotiar guztiak beren egoitza Lurrean dutelarik eta ez ortzian. Ortzia paisaia hutsa da, eta paisaia horretan zehar Marik eta Majuk bidaiak egiten dituzte mendi batetik bestera edota lainoak zaintzen dituzte ardiak bailliren.

Jeinuak edo izaki mitologikoak

Legendek jeinu askoren aipamena egiten dute, hala nola:

Jentilak, lurralde garaietan bizi ziren erraldoien parekoak, burdina ezagutzen ez zutenak.

Lamiak, sirena, ninfa edo maitagarrien parekoak; harrigarria da nola gorde diren gaurdaino hauen aipamena egiten duten toponimoak: *laminiturri*.

Mairuak, harrespilen edo harrizko zirkuluen egileak; moroak esan nahi du eta Espainiako toki askotan moro deitzen zaie izaki magikoel; adibidez, Aragoiko Pirinioetan *enkantariei* edo *maitagarriei* "mora" eta "morica" deitzen zaie.

Iratxoak, erderazko duende txikien parekoak.

Sorginak, edo Mariren jainkosak.

Basajauna, basoko gizon basatiaren euskal izendapena da, nahiz eta euskal imaginario paganoan garrantzia handia duen, artaldean eta artzaien zaindari gisa, edota sekretu teknologikoak lapurtzen zalzkion jainko gisa (zerra, laborantza...). Aragoiko Pirinioetako toki batzuetan basarajaun izenarekin ezagutzen dute eta Katalunyako Piriniotean antzeko mitoak jaso izan dituzte (Violant I Simorra).

Mamarroak, etxeko iratxo txikiak, Pirinioetako toki batzuetan "enemiguillos" edo "nemos" izenarekin ere ezagutzen dituzte, eta onuragarriak edota bihurriak izan daitezke, baina ba omen dira gizakiak erakutsi eta etxekotutakoak ere.

Badakigu hauetako historia ugari euskal kulturaren ondarera iritsi zirela duela ez mende asko, edota erromatarren sineskeretatik hartuta. Euskal mitologiako beste pertsonaia batzuk hauek dira: Gaueko, gaueko izaki misterioetsua, Tartalo edo Torto, greziarren Polifemoren parekoa, galtzagorriak, herensuge...

Gero, kristautasunaren garaian, zabaldu zen Mateo Txistu apaiz ehiztari amorratuaren mitoak, zelnari meza ematen ari zela, kontsagrazio garaian, txakurra gerturatu omen zitzaion eta keinuekin adierazi omen zion erbi bat aurkitu zuela. Ehiztari sena indartsuagoa izan zen nonbait apaiz debozioa baino eta, meza kontsagrazio erdian utzita,

eskopeta hartu eta txakurraren atzetik joan omen zen erbiaren bila. Diotenez bere profanazioaren zigorra izan omen zen airean alderrai ibiltzea hara eta hona eta ekaitz garaletan ikusten omen da zerua zeharkatzen suz inguratuta eta txakurra aldamenean duela. Eta kurio-soa da bazirela zahar batzuk ziotenak Mateo Txistu inoiz ikusi izan zutela suz inguratuta pasatzen zeruan zehar ekaitz garaia zenean.

Pertsonala hauek eta imaginario hau dena agertzen joan zen gero, pixkana-pixkana, ikastolak Euskal Herrian zehar sortzen joan ziren neurrian. Eta garrantzitsua da gure mitologiaren zati ezkutu samar hau azaltzea, euskal kulturak gero ibiliko dituen bide zidorrak hobeto ezagutzeko eta ulertzeko.

Eta euskal haur literaturak eman dituen pauso makal eta geldiak aztertzen jarraituko dugu.

Plazido Mujikak 1952an itzuli zuen euskarara Jon Svenson idazle islandiarraren *Noni eta Mani*. Eta garaitsu honetan hasi ziren azaltzen umore ukitua zuten hainbat liburu umeentzat eta helduentzat. Oso astiro argitaratzen ziren, frankismoak ez zuelako laguntzen euskarazko liburuen sorkuntza eta zabalkundea. Liburu guztiek zentsura zorrotza pasatu behar izaten zuten eta arrisku handia zegoen argitaratu gabe gelditzeko.

1955ean azaldu zen lehen polizia eleberria euskaraz: *Hamabost egun Urgainen*, Jose Antonio Loidi botikariak idatzia eta gazteek berentzako hartu zutena neurri batean eta helduek ere irrikaz irakurtzen zutena.

1957an Angel Irigaray-k argitaratu zuen *Euskalerriko ipuinak* liburua. 1958an Agustin Anabitartek *Poli* gazte eleberria argitaratu zuen, haur umezurtz baten ibilerak kontatzen dituena. 60ko hamarkadaren hasieran, Marijane Minaberry, Iparraldeko idazleak, ipuin liburu bat *Itchulingo anderea* eta poema bilduma bat *Xoria kantari* idatzi zituen. 1961ean, beste emakume batek, Julene Azpeitia, *Amandriaren* aitzoan ipuin liburua argitaratu zuen. 1966an Martin Ugaldek idatzi zuen *Sorginaren urrea: umeentzako kontuak* eta idazlan honen hitzaurrean hauxe idatzi zuen: "Gure umeek liburu eskaintza zabala daukate gaztelaniaz edo frantsesez, baina oso gutxi dauzkagu euskaraz. Ez umeek bakarrik, gurasoek ere behar ditugu, ez baitaukagu

denborarik horiek sortzeko. Eta dauzkagun liburu gehienak ez dira ballagarriak umeentzat."

Bestalde, 1960ko hamarkadan hasi ziren lehen ikastolak, irakaskuntza osoa euskaraz ematen zutenak, hasiera batean elizaren babesean, katekesia irakasteko bilgune bezala. Euskarazko materialen behar izugarria zegoen eta hainbat egile Perrault, Hans Christian Andersen eta Grimm anaien ipuinak eta Fedro eta Esoporen fabulak itzultzen hasi zen. Eta aldi berean, Resurrección Mª de Azkue eta Joxe Migel Barandiaranek bildutako euskal folkloreako ipuinen egokipenak egin ziren.

Euskal mitologia eta imaginarioa pixkana-pixkana agertzen joango dira umeentzako egokitutako ipuin xume eta erakargarrietan.

Haur ipuinak indarra hartzen du eta Katalunyako LA GALERA argitaletxea ere ipuinak euskaraz argitaratzen hasten da. 1967an Nemesio Etxanizek argitaratu zuen *Lur berri billa* liburua, non ipuinak, haur antzerkiak, olerkiak eta haurrentzako eta gazteentzako kontakizunak eta abestiak agertzen baitziren. Eta garaitsu honetan baita ere gertakizun kurioso bat gertatzen da. Astronauta amerikarrak, Apolo XIII izeneko espaziontzi batean, ilargira iritsi ziren 1969an, eta horretan oinarrituta irakasle gazte batek, Iñaki Zubeldiak, *Euskaldun bat Marten* idatzi zuen, abentura espaziala eta zientzia fikzioa, neurri apal batean bederen, lehenengo aldiz euskaraz ukituz. Baina liburu honen gauzarik harrigarriena zera da, hamahiru urte pasatu zituela liburu formatoan argitaratu gabe, eta bitarte horretan ikastoletan erabili zela eskuz esku, folioetan irakurriz, euskal umeen irakurgai berezi gisa. Geroztik, argitalpen ugari izan ditu liburu horrek (1982an argitaratu zen lehenengo aldiz) eta euskal umeen aldetik oso harrera ona izan du eta oraindik ere izaten jarraitzen du. Guztira, 30.000 aletik gora salduko ziren gaurdaino.

1970eko hamarkada askoz emankorragoa izan zen, herri askotan ikastola berriak irekitzen joan zirelako eta euskal eskolen mugimendu honek materialak behar zituelako kalitatezko irakaskuntza aurrera eramateko. Eta hamarkada honetan, literatur genero desberdinetan argitaratutako obren aipamena egingo dugu:

Haur ipuinaren atalean obra hauek dauzkagu: Jean Barbier-en *Antxitxarburuko buhamiak* (1971). Zarauzko ikastolako haurrek idatzi-

tako *Haurra ipuin denean* (1973), haur ipuinen antologia bikain bat. Lurdes Iriondoren *Hego-haizearen ipuinak* (1973). Tomas Elorzak *Botila baten historia* (1973) idatzi zuen, botila batek ibaian zehar itsasorantz egiten duen bidaiak, errealismo hunkigarritz kontatua. Enkarni Genuak *Erreka Mari*, euskal mitologian oinarritutako kondaira idatzi zuen: laminen historia bat. Umorez eta goxotasunez kontatzen ditu Erreka Mari pairatu behar dituen zailtasunak, desberdina delako. Txotxongilo formatuan gehien errepresentatu den obra izango da seguru asko eta umeentzako hizkuntza ulergarri batean aipatzen dira bertan maitasuna, inguruneari eta beste pertsonari zor diegun begirunea.

Poesiaren alorrean, dauzkagu *Izarren begietan* (1975), Elgoibar-ko ikastolako umeek idatzitako obra eta *Haur kantarien birlorak* (1974), haurrek abestutako olerkien eta abestien bilduma, Imanol Urbietak eta beste batzuk osatutakoa.

Antzerkian, Xabier Gereño idazle emankorraren 8 teatro lan (1979) eta Lurdes Iriondoren hainbat obra: *Martin Arotza eta Jaun Deabrua* (1973), *Sendagille maltzurra* (1973) eta *Buruntza azpian* (1975).

Gazteen eleberrian, gai historikoa jorratzen duten obra hauek dauzkagu: Jesus Mari Arrietaren *Antso Gartzetiz* (1974) eta *Orreaga-ko gudua* (1976); Iñaki Azkuneraren *Eneko Aritza* eta *Katalin Erauso*. Garai honetan idatzi ziren eleberri modernistago batzuk ere: Luis Haranburu Altunaren *Itsasoak ez du esperantzarik*, *Karakol presoak* eta *Desgizona*. Xabier Gereñoren *Espioitza* eta *Jurgi kapitaina*. Gotzon Garate, idazle oparoaren *Esku leuna*, *Elizondoko eskutitzak*, *Goizuetako ezkongaiak* eta *Alaba*.

Ikusi dugunez, 1970eko hamarkada hau emankorra izan zen eta haur eta gazte literatura jori eta kalitatezkoari bidea ireki zion.

Euskal haur eta gazte literaturaren gorakada

1980tik aurrera euskal haur eta gazte literaturak indarra hartzen du, egileak ugarituz eta gure obra batzuentzako nazioarteko aipamenak lortuz. la literatur genero guztiak ukitzen dira, batzuk modu

apalagoan bada ere. Zerrenda amaiezina bihur ez dadin, hainbat egile eta haren obrak aipatzen joango gara modu laburtuan:

Mariasun Landa (1949) da egilerik internazionalena eta Itzulia-na Bernardo Atxagarekin batera. Bere obrek ukitu Intimista dute eta pertsonaien alderdi psikologikoa lantzen dute.

Txan fantsama (1982)

Alex (1991), Haur eta Gazte Literaturako Euskadi Saria.

Iholdi (1992), IBBYren ohorezko zerrendan aipatua.

Krokodiloa ohe azpian (2003), Espainiako Haur eta Gazte Literaturako Sari Nazionala.

Bernardo Atxaga (1951) irudimenez beteriko egilea; sari ugari jaso ditu bai haur eta gazte literaturako obrengatik, bai helduen literaturako obrengatik ere.

Sugeak txoriari begiratzen dionean (1984)

Bi anai (1985)

Behi euskaldun baten memoriak (1991), IBBYren ohorezko zerrendan aipatua.

Xolak badu lehoien berri (1995), Espainiako Haur eta Gazte Literaturako Sari Nazionala.

Xola eta basurdeak (1997), Haur eta Gazte Literaturako Euskadi Saria.

Patxi Zubizarreta (1964) sentiberatasun berezia duen idazlea. Sari ugari eta garrantzitsuak jaso ditu. Txikienezko obra hunkigarriak idatzi ditu eta gazteentzako indar narratibo handia duten eleberriak ere bai.

Estia eta ozpina (1995), A. M. Labaien Saria.

Gizon izandako mutila (1997), Haur eta Gazte Literaturako Euskadi Saria.

Usoa, hegan etorritako neskatoa (1999)

Urrezko giltza (2007), IBBYren ohorezko zerrendan aipatua.

Xia Tenzinen bidaia miresgarria (2009), Ala Delta Saria eta Haur eta Gazte Literaturako Euskadi Saria.

Juan Kruz Igerabide (1956) haur eta gazteentzako narratiba lantzeaz gain, haur poesia ere landu du, hizkuntza ulergarri eta iruditeria aberats eta ugaria erabiliz.

Begi-niniaren poemak (1992)

Egun osorako poemak (1994)

Jonas eta hozkailu beldurtia (1999), Haur eta Gazte Literatura-ko Euskadi Saria.

Helena eta arrastiria (1999)

Joxemari Iturralde (1951) gazteentzako eleberri bizi eta abenturaz beteengatik ezaguna. Idazle oparoa da eta gazteen aldetik oso estimatua.

Lehen amodioa Suedian (1997)

Londresen nago aitonarekin (1998)

Poloniako lautada izoztuak (2001)

Risky-ren saga (2000-2002), hainbat eleberri protagonista berbera dutenak: Risky abenturaz eta desbenturaz beteriko gaztea.

Anjel Lertxundi (1948) egile emankorra bai haur eta gazteen literaturan bai helduenean. Bere haur eta gazte literaturako lehen obratan Gianni Rodariren eragina nabari zaio, irudimeanean eta ironia finean.

Tristean kontsolatzeko makina (1981), IBBYren ohorezko zerrendan alpatua.

Gizon kabalen plurak (1982)

Madame Kontxesi Uriberen salla (1986), gazteentzako polizia eleberriak, umorez eta ironiaz beteak.

Aitor Arana (1963) egile polifazetikoa: haur eta gazte literatura, helduen literatura, Nafarroako hainbat azpi-euskalkitako hiztegiak, itzulpenak eta lanen batzuk esperantoz idatzi ditu.

Afrikako semea (1991), Resurrección Mª de Azkue Saria.

Urtegi misteriotsua (1994)

Amodioaren gazi-gozoak (2001), Liburu Gaztea Saria, gazteek eurek boto bidez emana.

Hilerriko mamuak (2004)

Fernando Morillo (1974), gazteen literaturan espezializaturiko egilea, intrigaz eta misterioz beteriko obra bikainak sortu dituena, tartean hacker-ak eta hainbat pertsonaia berezi sartuz.

Izar malkoak (2002), Haur eta Gazte Literaturako Euskadi Saria.

Arriskupean! (2002)

Gloria Mundi (2004), Liburu Gaztea Saria, gazteek eurek boto bidez emana.

Leonardoren hegoak (2008)

Joxantonio Ormazabal (1948-2010), haur literaturan espezializaturiko egilea. Bere obran fantasia, umorea eta irudimena borborka dabilta. Haur poesia, hitzen jolasak, aho-korapiloak eta haur kantak ere sortu izan ditu.

Maripertxenta (1993)

Kittano (1995), Juul Saria, gazteek eurek boto bidez emana.

Antonio Bolas (2002), JUUL Saria, gazteek eurek boto bidez emana.

Zirkua amets (2009), Album ilustratuentzako Etxepare Beka Saria 2008.

Iñaki Zubeldia (1945), haurrentzat eta gaztetxoentzat obra ugari idatzi dituen egilea. Bere obretan fantasia, abentura, umorea eta ironia dira nagusi, obra gutxi batzuetan gertakizun tragikoak ageri badira ere.

Euskaldun bat Marten (1969an idatzi – 1982an argitaratu), Irun Hiria Saria eta JUUL Saria, gazteek eurek boto bidez emana.

Tximu bat klinikan (1991)

Pako belearen bihurrikeriak (2003), JUUL Saria, gazteek eurek boto bidez emana.

Katalina kontalari (2010), Album ilustratuentzako Etxepare Beka Saria 2009.

Pako Aristi (1963), helduentzako eleberriak eta gaztetxoentzako irudimenez eta abenturaz betetako narrazioak idatzi dituen egilea.

Hamasei paisa eta paralitiko bat (1988)

Zazpi pirata balsa batean (1998)

Jantoki txinoan (1999)

Martinellok ez du kukurik entzuten (2000)

Yolanda Arrieta (1963), genero narratiboaz gain haur poesia eta antzerkia landu dituen egilea

Begigorritarren erlojua (1992), Baporea Saria.

Nola bizi, zazpi bizi (1996)

Groaul (2004)

Oinutsik jauregian (2007)

Miren Agur Meabe (1962), helduentzako poesia, eta haur eta gazteen literatura idazten duen egilea. Gazteentzako bere eleberriek arrakasta handia lortu dute.

Itsaslabarreko etxea (2001), Haur eta Gazte Literaturako Euskadi Saria (2002).

Joanes eta bioletaren bihotza (2002)

Nola zuzendu andereño gaizto bat (2003)

Urtebete itsasargian (2006), Haur eta Gazte Literaturako Euskadi Saria (2007).

Jesus Mari Olaizola "Txiliku" (1951), haurrentzako poesia, aho-korapilo, hitz-joko, pipitaki, jolas eta abesti bildumez gain, gaztetxoentzako bere eleberriengatik ezagutzen den egilea.

Zazpi gelako hodeietako etxea (1986), Lizardi Saria.

Indianoa (1993)

Axa, mixa, zilarra (2000)

Osaba Bin Floren (2003), Haur eta Gazte Literaturako Euskadi Saria (2004).

Xabier Mendiguren Elizegi (1964), egile emankorra bai helduen literaturan bai haur eta gazte literaturan. Bere obran fantasia, abentura eta irudimena ederki uztartzen ditu, istorio biziak kontatuz.

Montse-txikiren azio handiak (1988), Lizardi Saria.

Joxeme eta bere ohelkopteroaren saila (1988-1992 gutxi gorabehera)

Patakon (1992)

Egun bat Petre Romanescu-ren bizitzan (2009), Lizardi Saria.

Seve Calleja (1953), Haur eta Gazte Literatura sakon aztertu duen ikerlaria. Idazle oparoa, gizarte arazoez obra ugari idatzi dituena, bere protagonisten artean, itsuak, emigranteak, ijitoak, zaharrak, jende baztertua ageri delarik sarritan. Sentiberatasun handiko idazlea da.

Dado iratxoa (1985), Lizardi Saria.

Zuriñek beltza izan nahi du (2002)

Kriskitin erregea (1998)

Tximeleta gardena (2001)

Antton Kazabon (1954), idazle oparoa, arlo ugari landu dituen: gazteentzako narrazioa, poesia, aho-korapiloak, haurrentzako bertsoak, hitz jokoak eta hautxoentzako ipuinak. Obra ugari idatzi ditu.

Momolo (2000)

Txara txikia (2002)

Urtziren diarioa (2003)

Pirtzina zilborrean (2004)

Pello Añorga (1956), ipuin kontalari profesionala eta haur-
rentzako ipuin eta albumetan espezializatutako idazlea. Irudi-
mena eta abentura dira bere ezaugarri nagusienak.

Lientzo txuria (1991)

Jiran-Biran (1998)

Jenio gaiztoa (2007), Haur eta Gazte Literaturako Euskadi
Saria (2008).

Gerlari handia (2007), Album ilustratuentzako Etxepare Beka
Saria 2007.

Karlos Santisteban (1960), idazle emankorra, bereziki hau-
rentzako eta gazteentzako genero narratiboko obra ugari
idatzi ditu. Irudimen handiko egilea. Helduentzako eleberriak
eta poesia ere idatzi ditu.

Eguzkia puxtarran (1999)

Dorre dardaratsua (2000)

Hamsterra eta gansterra (2003)

Tximeletak dantzan (2005)

Jasone Osoro (1971), irakurle gazte eta femeninoen artean
arrakasta handia lortu duen idazlea.

Jara (2001), JUUL Saria, gazteek eurek boto bidez emana.

Jara, bikiak eta bikoteak (2005),

Jara Bartzelonan (2007), JUUL Saria, gazteek eurek boto bi-
dez emana.

Ezekiel (2009), JUUL Saria, gazteek eurek boto bidez emana.

Arrate Egaña (1963), gatzetxoentzat eta haur txikientzat ida-
tzi duen idazlea.

Printzesa puzkertia (1999), Baporea Saria.

Benetako pirata (2001)

Oneka (2004)

Izebak (2008)

Ixiar Rozas (1972), kazetari eta gidollaria, bereziki gazteentzat idatzi duen idazlea.

Yako (2001)

Izurderen bidala (2001)

Yako eta haizea (2002)

Yako eta lurra (2004)

Ana Urkiza (1969), abentura eleberriak idatzi ditu gazte-
txoentzat eta ipuinak eta olerkiak haurrentzat. Helduentzako
narratioak eta poesia ere idatzi ditu.

Hondartzako kioskoa (2001)

Ondarruko piratak (2003)

Nire herriak ostadarraren koloreak ditu (2006)

Ondarroako piraten abentura berriak (2007)

Xabier Etxaniz (1961), irakaslea eta Euskal Haur eta Gazte
Literaturako ikertzailea. Haurrentzako ipuinak ere idatzi ditu.

Nire belarriak (1984)

Patxiki (1985)

Berdez jantzitako neska (1988)

Zazpi ahizpa (1992)

Kirmen Uribe (1970), gazteen artean arrakasta handia lortu
duten eleberriak idatzi dituen idazlea. Helduen literaturan Es-
painiako Narratibako Sari Nazionala lortu zuen.

Garmendia eta zaldun beltza (2003)

Garmendia errege (2004), Liburu Gaztea Saria, gazteek eurek
boto bidez emana.

Garmendia eta Fairyren sekretua (2006)

Iñaki Fria (1962), gazteentzat abenturazko eta misteriozko
eleberriak idatzi dituen idazlea.

Izaroko altxorra (1996)

Aska itzazue pottokak (1998)

Ahots isilduaren bahiketa (2002)

Trianoko gau gorriak (2005)

Jon Arretxe (1963), bidaiari nekaezina eta bidaia liburuen eta abentura eleberrien egilea, gazteen artean arrakasta handia lortu duena. Unibertsitateko ikasleen ohiturak ere idatzi izan ditu bere eleberrietan.

Tuparen seme-alabak (1996)

Harresi handirantz (1997)

Ostegunak (1997)

Ekialdeko marrak (2002)

Denborak ez digu gehiagorako ematen eta ezin naiz "ad infinitum" luzatu. Bakarrik aitortu nahi dizuet orain arte aipatutakoez gain, ia bukatzen ez den egileen zerrenda luze bat dagoela, etengabe idazle berriak agertzen ari baitira eta aipatuta jarriko dizkizuet hemen segidan, gero nahi duenak izen horiek Internet-en kontsulta ditzan. Oraindik aipatu ez dizkizuedanen artean egile bikain ugari daude, eta jarraian etorriko den zerrendan izango dituzue. Beste batzuk oso gazteak dira oraindik eta agian ezusteko atseginak emango dizkigute aurrerantzean.

Azpimarratu nahi nuke balta ere egile hauez gain eta obra hauez guztiez gain, munduko haur eta gazte literaturatik obra bikain ugari itzuli direla euskarara, itzultzaile profesionalek itzulita, eta gure literatur maila hobetzen eta munduko literaturako harribitxi ederrak ezagutzen laguntzen digutela.

Halaber, munduko lurralde ugaritako herri ipuinak itzuli izan dira euskarara, hala nola, Afanasiev-en *Errusiako ipuinak*, Amparo Takahashi-ren *Ipuin japoniarrak*, Teanetorens-en *Ipuin irokiarrak* (indio irokiarren ipuinak), *Afrikako ipuinak*, *Txinako ipuinak*... eta beste hainbat eta hainbat.

Ikusten duzueenez, Euskal Haur eta Gazte Literaturak osasun ona du obra berrien sorkuntzari dagokionean, eta irakurleei dagokienean ere bai, Eusko Jaurlaritzak Euskal Idazleen Elkartearekin batera sus-

tatzen duen "Idazleak Ikastetxeetan" programari esker liburuak eta egileak eskoletara hurbiltzen baitira, horrela ikasleek obra ugari irakurtzen dituztelarik eta idazle asko ezagutzen. Hori dela eta, urtean 300 bat literatur jardunaldi izaten dira Euskal Herriko eskoletan. Dinamika honen eraginez, ikasleek eskoletara joango diren idazleen obrak irakurtzen eta aztertzen dituzte, gero egileekin obraren alderdi literario, interpretatibo eta praktikoak landuko dituztelarik.

Gure erronka orain hauxe da: euskal idazleen obrak atzerriara ateratzea, beste hizkuntzetara itzultzea eta munduan zehar ezagutzera ematea. Hauxe da egiteko daukagun eginkizunik nagusiena. Ondo egongo litzateke gaur hemen, Brnon, norbait gure haur literaturaz interesatzea eta euskal egileren baten obraren bat zuen hizkuntzara itzultzea, gero Txekian txekieraz argitara dadin.

Denbora faltagatik aipatu gabe geratu arren, aipatzea merezi luketen Euskal Haur eta Gazte Literaturako beste idazle batzuk hauek dira:

Jesus Mari Mendizabal, Felipe Juaristi, Xabier Olaso, Joanes Urkixo, Joxerrra Garzia, Txabi Arnal, Leire Bilbao, Harkaitz Cano, Javi Cillero, Juan Martin Elexpuru, Aingeru Epaltza, Pello Esnal, Patxi Ezkiaga, Maite Franco, Txema Garcia-Viana, Enkarni Genua, Arantza Ibarra, Antton Irusta, Josu Jimenez Maia, Karlos Linazasoro, Manu López, Iñaki Mendiguren, Ixabel Millet, Migel Angel Mintegi, Juan Luis Muger-tza, Alaitz Olaizola, Ruben Ruiz, Joseba Sancho, Jon Suarez, Jose Mari Satrustegi, Juan Manuel Etxebarria, Iñaki Bernaola, Joseba Sar-rionandia, Koldo Izagirre, Gexan Lantziri, Xipri Arbelbide, Txomin Pel-len, Maite Gonzalez, Bibiñe Pujana, Juan Garzia, Ramon Etxebarria, Gerardo Markuleta, Xabier Monasterio, Juan Mª Irigoien, Iñaki Zabale-ta, Xabier Mendiguren Bereziartu, Amaia Ormaetxea, Mitxel Murua eta seguru asko konturatu gabe pasatu zaizkidan beste batzuk.

Mila esker nire hitz hauek hain arretatsu entzuteagatik.

Iñaki Zubeldia